

مبانی بانکداری

با رویکرد مالی

حسین محسنی

انتشارات
بُورس

انتشارات بورس وابسته به شرکت اطلاع رسانی و خدمات بورس
دفتر: تهران، خیابان حافظ، نرسیده به جمهوری، پست ازهری، شماره ۸۰،
تلفن: ۶۲۰۸۳۰۰

نمایشگاه و فروشگاه: تهران، میدان ونک، خیابان ملاصدرا، شماره ۲۵،

تلفن: ۸۸۶۴۸۹۹۲، دورنگار: ۸۸۶۴۸۱۹۶

تارنمای انتشارات: www.boursepub.ir

رایانامه: info@boursepub.ir

مبانی بانکداری با رویکرد مالی

- مؤلف: حسین محسنی
- ناشر: انتشارات بورس وابسته به شرکت اطلاع رسانی و خدمات بورس
- ویراستار: رامین علی پور
- صفحه‌آرا: چاپ و تبلیغات بصیر
- طراح جلد: امیر حسین نبی
- چاپ اول: ۱۳۹۳
- قیمت: ۲۰۰,۰۰۰ ریال
- شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
- چاپ و صحافی: اسپید
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۵۹-۷۸-۹

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: محسنی، حسین، ۱۳۶۶ -

عنوان و نام پدیدآور: مبانی بانکداری با رویکرد مالی / حسین محسنی.

مشخصات نشر: تهران: شرکت اطلاع رسانی و خدمات بورس، انتشارات بورس، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۳۱۴ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۵۹-۷۸-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: قیفا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: بانک و بانکداری

موضوع: سازمان‌های مالی

موضوع: خدمات مالی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ م۲/۱۶۱۶۱۱

رده‌بندی دیویی: ۳۳۲/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۲۶۸۰۹۵۵

فهرست مطالب

۱.....	پیشگفتار
۵.....	فصل اول: ماهیت صنعت بانکداری
۷.....	ماهیت صنعت بانکداری
۹.....	معماری نظام‌های مالی
۱۳.....	نظام مالی (مثلث بانک، بورس و بیمه)
۱۴.....	طبقه‌بندی ابزارهای مالی
۱۷.....	طبقه‌بندی نهادهای مالی
۲۰.....	طبقه‌بندی بازارهای مالی
۲۴.....	پیشینه بانکداری
۲۸.....	پیشینه بانکداری در ایران
۳۱.....	سیر تحولات نظام بانکی ایران
۳۵.....	اهداف و ویژگی‌های نظام اعتباری
۳۷.....	بانک مرکزی و نظام پولی
۴۴.....	منابع و مصارف وجوه در بانک
۴۸.....	تجهیز منابع در بانک‌ها
۵۰.....	تخصیص منابع در بانک‌ها
۵۸.....	طبقه‌بندی ابزارهای بانکی
۶۲.....	پرسش‌های آموزشی
۶۳.....	پرسش‌های پژوهشی

۶۵.....	فصل دوم: نظام‌ها و مدل‌های بانکداری
۶۷.....	نظام‌ها و مدل‌های بانکداری
۶۹.....	انواع نظام‌های بانکداری
۷۵.....	تحلیل تطبیقی تجهیز سرمایه
۷۶.....	تحلیل تطبیقی تخصیص سرمایه
۷۸.....	تحلیل تطبیقی مدیریت مخاطرات
۸۱.....	بانکداری تجاری
۸۴.....	بانکداری خرد
۸۵.....	بانکداری شرکتی
۸۷.....	بانکداری اختصاصی
۹۰.....	بانکداری پس‌انداز
۹۲.....	بانکداری محدود
۹۴.....	بانکداری سرمایه‌گذاری
۹۷.....	بانکداری توسعه‌ای
۱۰۱.....	بانکداری مجازی
۱۰۳.....	بانکداری جامع
۱۰۶.....	پرسش‌های آموزشی
۱۰۷.....	پرسش‌های پژوهشی
۱۰۹.....	فصل سوم: مدیریت دارایی-بدهی در بانک
۱۱۱.....	مدیریت دارایی-بدهی در بانک
۱۱۴.....	ریسک نرخ بهره
۱۱۹.....	منابع ریسک نرخ بهره
۱۲۲.....	سنجش ریسک نرخ بهره
۱۳۰.....	سنجش حساسیت بانک به نرخ بهره
۱۳۸.....	تجزیه و تحلیل نقدینگی
۱۴۲.....	مدیریت نرخ ارز
۱۴۶.....	روشهای تحلیل مدیریت دارایی-بدهی
۱۴۸.....	شبیهسازی در مدیریت دارایی-بدهی
۱۴۹.....	نسبتهای مالی در مدیریت دارایی-بدهی
۱۵۲.....	پرسش‌های آموزشی
۱۵۳.....	پرسش‌های پژوهشی

۱۵۵.....	فصل چهارم: مدیریت سرمایه در بانک
۱۵۷.....	مدیریت سرمایه در بانک
۱۶۰.....	مفاهیم ساختار سرمایه
۱۶۴.....	انواع سرمایه در بانک
۱۷۱.....	کمیت‌های نظارت بانکی بال
۱۷۳.....	بیانیه‌ی بال یک
۱۷۸.....	بیانیه‌ی بال دو
۱۸۸.....	بیانیه‌ی بال سه
۱۹۱.....	کفایت سرمایه
۱۹۵.....	کفایت سرمایه در نهادهای مالی اسلامی
۱۹۷.....	سرمایه‌ی اقتصادی و قانونی
۲۰۱.....	راهبری شرکتی در مدیریت سرمایه
۲۰۶.....	سرمایه و پوشش ریسک
۲۱۱.....	پرسش‌های آموزشی
۲۱۲.....	پرسش‌های پژوهشی
۲۱۳.....	فصل پنجم: مدیریت نقدینگی در بانک
۲۱۵.....	مدیریت نقدینگی در بانک
۲۱۹.....	مفهوم نقدینگی
۲۲۲.....	مفهوم نقدشوندگی
۲۲۳.....	سیر نظریه‌های مدیریت نقدینگی
۲۲۶.....	راهبردهای مدیریت نقدینگی
۲۲۷.....	رهیافت‌های پیش‌بینی نقدینگی
۲۳۳.....	روشهای مدیریت نقدینگی
۲۳۶.....	رویکردهای تأمین نقدینگی
۲۳۸.....	ویژگی دارایی و بدهی‌های نقدشونده‌ی بانکی
۲۴۰.....	پیش‌بینی جریانهای نقدی
۲۴۲.....	روشهای تعدیل نقدینگی
۲۴۴.....	پرسش‌های آموزشی
۲۴۵.....	پرسش‌های پژوهشی

۲۴۷	فصل ششم: مدیریت ریسک در بانک
۲۴۹	مدیریت ریسک در بانک
۲۵۰	مدیریت ریسک
۲۵۴	انواع ریسک در نظام بانکداری
۲۵۶	ریسک اعتباری
۲۵۷	مؤلفه‌های سازندهی ریسک اعتباری
۲۶۰	مدل‌های سنجش ریسک اعتباری
۲۷۰	رهنمودهای کمیته‌ی بال و هیئت خدمات مالی اسلامی
۲۷۱	ریسک بازار
۲۷۲	مؤلفه‌های سازندهی ریسک بازاری
۲۷۳	مدل‌های سنجش ریسک بازاری
۲۷۹	رهنمودهای کمیته‌ی بال و هیئت خدمات مالی اسلامی
۲۸۱	ریسک نقدینگی
۲۸۳	مؤلفه‌های سازندهی ریسک نقدینگی
۲۸۶	مدل‌های سنجش ریسک نقدینگی
۲۸۹	رهنمودهای بال و هیئت خدمات مالی اسلامی
۲۹۲	ریسک عملیاتی
۲۹۳	مؤلفه‌های سازندهی ریسک عملیاتی
۲۹۵	مدل‌های سنجش ریسک عملیاتی
۲۹۸	رهنمودهای بال و هیئت خدمات مالی اسلامی
۳۰۲	پرسش‌های آموزشی
۳۰۳	پرسش‌های پژوهشی
۳۰۵	منابع

فهرست جداول

- جدول ۱. نمونه‌ی ترازنامه‌ی یک بانک تجاری ۴۶
- جدول ۲. گروه‌بندی ابزارهای مورد استفاده در نظام بانکی حسب بخش اقتصادی ۵۹
- جدول ۳. گروه‌بندی ابزارهای مورد استفاده در نظام بانکداری ج.ا.ایران ۶۰
- جدول ۴. خلاصه‌ی روش‌های تجهیز و تخصیص منابع در نظام بانکداری کشور ۶۱
- جدول ۵. مقایسه‌ی ویژگی‌های مالی اسلامی و متعارف ۷۱
- جدول ۶. مقایسه‌ی تجهیز منابع در بانکداری بدون ربا و متعارف ۷۶
- جدول ۷. مقایسه‌ی تخصیص منابع در بانکداری بدون ربا و متعارف ۷۷
- جدول ۸. مقایسه‌ی ویژگی‌های بانکداری خرد و شرکتی ۸۶
- جدول ۹. گروه‌بندی خدمات در بانکداری شرکتی ۸۷
- جدول ۱۰. مقایسه‌ی ویژگی‌های بانکداری خرد و اختصاصی ۸۹
- جدول ۱۱. مقایسه‌ی ویژگی‌های بانک‌های تجاری و سرمایه‌گذاری ۹۶
- جدول ۱۲. مقایسه‌ی میان بانکداری سنتی و بانکداری الکترونیک ۱۰۲
- جدول ۱۳. سه رکن اصلی توافقنامه‌ی بال II ۱۷۹
- جدول ۱۴. وزن ریسک به دارایی‌های بانک و سرمایه‌ی اجباری ۱۸۲
- جدول ۱۵. ضرایب ترکیبی ریسک اعتباری برای ابزارهای مشتقه ۲۰۹
- جدول ۱۶. رتبه‌بندی اعتباری مؤسسات رتبه‌بندی بین‌المللی ۲۶۵
- جدول ۱۷. جدول نکول شرکت براساس مدل مرتون ۲۶۸

فهرست اشکال

شکل ۱. شماتیک ساده‌ی انتقال وجوه در نظام اقتصادی.....	۹
شکل ۲. اجزا و الزامات نظام مالی.....	۱۳
شکل ۳. تعامل بازارها و نهادهای مالی.....	۲۱
شکل ۴. طبقه‌بندی بانکداری تجاری.....	۸۲
شکل ۵. ساختار زمانی نرخ بهره.....	۱۱۷
شکل ۶. مدل‌های سنجش حساسیت به نرخ بهره.....	۱۳۰
شکل ۷. سیر نظریه‌های مدیریت نقدینگی.....	۲۲۳
شکل ۸. فرایند ساده‌ی سه‌مرحله‌ای مدیریت ریسک.....	۲۵۲
شکل ۹. مؤلفه‌های سازنده‌ی ریسک نقدینگی.....	۲۸۴

سخن ناشر

شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس وابسته به سازمان بورس و اوراق بهادار، با هدف توسعه ابزارها و زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی در بازار سرمایه، در سال ۱۳۸۳ تاسیس گردید. این شرکت از بدو تاسیس اقدام به خدمت‌رسانی به آحاد جامعه در خصوص موضوعات مرتبط با بازار سرمایه نمود. از جمله این خدمات می‌توان به راه‌اندازی پایگاه اطلاع‌رسانی بازار سرمایه ایران^۱؛ راه‌اندازی سامانه اینترنتی تالار مجازی بورس ایران^۲ با هدف آموزش و آشنایی علاقه‌مندان سرمایه‌گذاری در بورس ایران با سازوکار مناسب سرمایه‌گذاری؛ طراحی نرم‌افزار مدیریت بورس همراه با هدف تسهیل دسترسی فعالان بازار سرمایه به اطلاعات بازار از طریق گوشی تلفن همراه، و بسیاری از فعالیت‌های دیگر اشاره نمود.

یکی از فعالیتهای اصلی این شرکت در راستای اطلاع‌رسانی و خدمت‌دهی در بازار سرمایه ایران، نشر کتب مختلف و متعدد مرتبط با مسایل مالی و سرمایه‌گذاری است، به همین منظور شرکت در سال ۱۳۹۰، با اخذ مجوز رسمی از وزارت فرهنگ و ارشاد

۱. به نشانی: www.sena.ir

۲. به نشانی: www.irvex.ir

ح □ مبانی بانکداری با رویکرد مالی

اسلامی، انتشارات بورس را تأسیس نمود. انتشارات بورس وابسته به شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس، با هدف نیل به مرجعیت کتب مالی به طور عام و کتب مرتبط با سرمایه‌گذاری به طور خاص، در داخل کشور اقدام به نشر کتب می‌نماید. امید است با انتشار اینگونه کتب، گامی مؤثر در راستای اعتلای دانش و توانمندی فعالان بازار سرمایه برداشته شود.

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

مثلث نظام مالی از سه ضلع بازار پول، بازار سرمایه و بازار بیمه تشکیل می‌شود. در این میان، بازار پول از قدمت و عمق بیشتری برخوردار است و کارکردهای اساسی بیشتری برعهده دارد. هر نظام مالی دارای سه بُعد، شامل ابزارهای مالی، بازارهای مالی و نهادهای مالی است که وظیفه‌ی انتقال وجوه از بخش مازاد به بخش کمبود منابع مالی را برعهده دارند.

نظام مالی هر کشور نقش بسیار مهمی در سلامت، رشد و موفقیت اقتصاد آن کشور دارد. نهادهای مالی، شامل بازارها و مؤسسات مالی به‌عنوان نهادهای واسطه‌ای، نقش مؤثری در تجهیز و تخصیص منابع مالی ایفا می‌کنند. هر کشوری که دارای سیستم مالی پیشرفته‌تری باشد، می‌تواند ثبات مالی خود را در سطح ملی و بین‌المللی حفظ کند. تجربه‌ی تاریخی حکایت از آن دارد که در کشورهای توسعه‌یافته، نوعی همسویی بین رشد اقتصاد و رشد نظام مالی وجود داشته است. از آنجا که منابع اقتصادی محدودند، تخصیص مناسب این منابع به بخش حقیقی، در جهت‌گیری کل اقتصاد، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

بانک‌ها با در اختیار داشتن بخش عمده‌ای از وجوه در گردش، نقش بسیار حساسی در تنظیم روابط اقتصادی و توزیع بهینه‌ی منابع مالی در جهت دستیابی به اهداف کلان بخش حقیقی، بالاخص در کشورهای با نظام بانک پایه، برعهده دارند.

بخش بانکی کشور از جمله زمینه‌های پرطرفدار اشتغال و ادامه‌ی تحصیل دانشجویان حوزه‌ی حسابداری، مدیریت و اقتصاد است. توسعه‌ی رشته‌ی مالی با گرایش بانکداری در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری، گواهی بر این مدعاست. در این کتاب، تأکید قابل توجهی بر ذکر مباحث کاربردی حوزه‌ی بانکداری با رویکرد مالی صورت می‌گیرد. کتاب حاضر از حیث بهره‌گیری از منابع به‌روز، متنوع و مشهور بین‌المللی متمایز بوده و در زمان نگارش، فاقد نمونه‌ی مشابه ساختاری و محتوایی برای دانشجویان است. در این کتاب تلاش شده است تا در ارائه‌ی مباحث، سرفصل‌های مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در خصوص درس «مبانی بانکداری و مدیریت بانک» به ارزش سه واحد در مقطع کارشناسی مدیریت مالی رعایت شود. همچنین از ذکر مطالب همپوشان با سایر دروس خودداری شده است و صرفاً به‌شکل متمرکز، به سرفصل‌های مالی عملیات بانکی می‌پردازیم.

فصل اول ارائه‌کننده‌ی بُعد کلان، پیشینه و کلیاتی از ماهیت صنعت بانکداری است. بدین ترتیب که پس از ترسیم معماری نظام‌های مالی، پیشینه و سیر تحولات نظام بانکی در ایران تشریح می‌شود. در ادامه، محیط قانونی و نظارتی حاکم بر شبکه‌ی بانکی، به‌همراه ساختار و کارکرد بانک مرکزی، تشریح و در نهایت، ابزارهای تجهیز و تخصیص منابع مالی در بانکداری ارائه می‌شوند. در فصل دوم، نظامات و مدل‌های بانکداری در قالب هفت مدل مورد کنکاش قرار می‌گیرد. فصل سوم اختصاص به موضوع مهم مدیریت دارایی‌بدهی در بانکداری دارد. در این فصل، علاوه بر ارائه‌ی روش‌های تحلیل و شبیه‌سازی، تمرکز قابل توجهی بر نرخ بهره و ریسک مرتبط به آن صورت می‌گیرد. در فصل چهارم، به مدیریت سرمایه و بررسی انواع سرمایه در بانک پرداخته می‌شود. همچنین بیانیه‌های بال و هیئت خدمات مالی اسلامی نیز در این فصل ارائه می‌شود. فصل پنجم به مدیریت نقدینگی اختصاص دارد. در این فصل، سیر نظریات، راهبردها،

روش‌های سنجش و پیش‌بینی نقدینگی بیان می‌شود. در نهایت و در فصل ششم، ریسک‌های مالی (شامل اعتباری، بازاری و نقدینگی) و ریسک عملیاتی از حیث مؤلفه، مدل و رهنمودهای حرفه‌ای، ارائه می‌شود.

در پایان هر فصل، پرسش‌های آموزشی ارائه شده است که می‌تواند جهت خودآزمایی مباحث ارائه‌شده در کلاس و نیز به‌عنوان نمونه سؤالات امتحانی توسط دانشجویان مورد استفاده قرار گیرد. علاوه بر پرسش‌های آموزشی، مجموعه‌ای از پرسش‌های پژوهشی نیز در انتهای هر فصل ارائه شده است که انتظار می‌رود دانشجویان با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای (نظیر کتب و مجلات)، پرسش از کارشناسان و متخصصان بانکی و با جست‌وجو در اینترنت، به آن سؤالات پاسخ بگویند و در قالب گزارش، به کلاس ارائه کنند. هدف اصلی این پرسش‌ها، غنابخشی به یادگیری دانشجویان از حیث فهم کاربردی موضوع است که زمینه را برای درک نظری و عملی مباحث فراهم می‌کند و از ویژگی‌های متمایزکننده‌ی این کتاب نیز به‌شمار می‌رود.

با توجه به مطالب پیش‌گفته، کتاب حاضر می‌تواند به‌عنوان مرجعی جهت استفاده‌ی دانشجویان مقطع کارشناسی، پژوهشگران و کارشناسان امور بانکی مفید واقع شود. بی‌شک بدون تشویق و راهنمایی اساتید گران‌قدر، این اثر به سر منزل مقصود نمی‌رسید. لذا آنچه خلق گشته، ثمره‌ی یاری پیشکسوتان این حوزه بوده که از آن‌ها بهره برده‌ایم، اما همه‌ی نواقص برعهده‌ی نگارنده است. خوانندگان عزیز می‌توانند نظرات و پیشنهادات اصلاحی خود را پیرامون این کتاب، به آدرس انتشارات بورس ارسال نمایند. در پایان لازم است از زحمات مجموعه‌ی انتشارات بورس، که در گزینش و انتشار کتاب حاضر نهایت مساعی خود را مبذول داشته‌اند، سپاسگزاری نمایم.